

O vojenském polním trestním řízení.¹⁾

Soukr. doc. dr. Josef Lepšík.

Ve středním věku a na začátku nového věku bývala vojska svolávána nebo najímána jen pro válečnou výpravu a po výpravě rozpouštěna. Proto tehdy fungovaly vojenské soudy jen v souvislosti s válečnou výpravou a vojenské trestní právo sloužilo pouze účelům válečným.²⁾ Teprve když po třicetileté válce byla zavedena vojska stálá, která zůstávala pod prapory i po celou dobu míru, začala se cítit potřeba, aby byl při ukládání trestu činěn rozdíl, zda byl trestný čin spáchán za války nebo v míru. Tak došlo ve vojenském trestním právu k oddělení trestů mírových od trestů válečných, které se zhusta provedlo tím způsobem, že se původní tresty smrti omezily na dobu války, kdežto pro čas míru se nařídily tresty mírnější. Tak na př. válečné články z r. 1808, které v bývalém Rakousku platily až do vojenského trestního zákona z r. 1855, některé zločiny, které se za války trestaly smrtí prachem a olovem, dovolovaly v míru trestat jen přísně nebo nejprísněji,³⁾ čímž rozuměly ukládání trestů tělesných a trestů na svobodě.⁴⁾ Technicky dokonalejší je rakouský vojenský trestní zákon z r. 1855, jenž vedle válečných trestů přesně určuje i tresty mírové. Pozoruhodné je v původním znění tohoto zákona vymezení, pro koho mají platit válečné tresty.⁵⁾ Pokud totiž u jednotlivých zločinů nebylo stanoveno jiného nebo pokud trestné činy vůbec nebyly podle své povahy omezeny na dobu války, měly mít válečné tresty platnost jen u tak zvaného shromážděného vojska, a to teprve ode dne, kdy vojevůdce zvláštním rozkazem vyhlásil jejich účinnost. Shromážděným vojskem byly tu rozuměny všechny

1) Podle přednášky konané na společné schůzi Právnícké jednoty a Československé společnosti pro právo trestní v Praze dne 9. prosince 1937.

2) Účel vojenského soudu v té době vystihují názvy »válečné právo« a »válečný soud«, dané vojenskému nalézacímu soudu; tyto názvy však přetrvávaly vojenskou soustavou, v níž vznikly, a udržely se až do doby nejnovější; tak na př. ještě náš zák. č. 89/1918 Sb. z. a n. mluví v čl. XLIV a LV o soudu válečném a rozumí jím rozhodovací soud divisní v řízení mírovém.

3) Tak čl. IX, XII, XXVI, XXXI, XXXIII a XXXVI.

4) I. F. Bergmayr: *Kriegsartikel für die kaiserlich-königliche Armee mit allen übrigen österreichischen Militär-Strafgesetzen*, Wien, auf Kosten des Verfassers, 1835, str. 62, 213 až 216, 280.

5) §§ 89, 90 v. tr. z.

vojenské útvary, které byly učiněny mobilními a sloučeny v armádu určenou pro válečnou výpravu.⁶⁾ Platily tedy i v době války válečné tresty jen pro vojsko mobilní, kdežto u ostatních útvarů vládly tresty mírové; tím válečné hmotné vojenské trestní právo dostalo povahu práva polního. Toto omezení válečných trestů na mobilní vojsko trvalo u nás až do r. 1936, kdy zákon o obraně státu, určiv za dobu války dobu branné pohotovosti státu, zároveň rozšířil válečné tresty na celé vojsko a tím učinil konec zvláštnímu hmotnému vojenskému trestnímu právu polního vojska.⁷⁾

Zvláštní organizační a procesní předpisy pro vojenské trestní soudnictví v poli se objevují teprve v 19. století. Příklad vidíme v bývalém Rakousku, kde bylo vykonávání vojenské trestní soudní pravomoci v poli po prvé upraveno předpisem, schváleným nejvyšším rozhodnutím ze dne 9. prosince 1873;⁸⁾ tento předpis věnoval polnímu soudnictví jen prvních dvanáct paragrafů, které se však hlavně zabývaly otázkami organizačními.

Prvním podrobným předpisem o polním vojenském trestním řízení byla v bývalé monarchii teprve sedmadvacátá hlava vojenských trestních řádů z r. 1912, obsahující šestatřicet paragrafů (§§ 451 až 486). Podle této hlavy příslušelo v poli právo trestního stíhání vyšším velitelům,⁹⁾ kteří se v této funkci jmenovali »příslušní velitelé«, ale nebyli jen pány nad žalobou a nad žalobci (jako příslušní velitelé v tehdejší řízení zápolním), nýbrž byli skutečnými soudními pány ve smyslu procesu dřívějšího. Měli k ruce potřebný počet důstojníků justiční služby (§ 461) a z nich vybírali pro každý případ zvláště vyšetřovatele (§ 465), vojenského zástupce¹⁰⁾ (§ 470) a vedoucího přelíčení (§ 472). Příslušný

6) Viz vysvětlení o původu § 89 v. tr. z. v rozh. nejv. zeměbrancského soudu čís. 22 úřed. Sbirky, dále F. Kleemann: Genesis und Tatbestand der Militär-Delicté, Wien, Seidel & Sohn, 1902, str. 55.

7) §§ 57, odst. 4, 199 zák. č. 131/1936 Sb. z. a n.

8) Předpis se nazýval »Vorschrift über den Umfang und die Ausübung der Militär-Strafgerichtsbarkeit, dann über die Erweiterung des Disciplinar-Strafrechts der Commandanten der k. k. Armeen im Felde«, byl vyhlášen nařízením ministerstva války ze dne 31. prosince 1873, praes. Nr. 4946 a otištěn v 67. části Věstníku pro vojsko (Normalverordnungen) za čís. 243.

9) Veliteli vojskové divise, pevnosti, sboru, armády, armádní etapy, vrchnímu armádnímu veliteli.

10) Tak se tehdy jmenoval vojenský prokurátor.

velitel rozhodoval o zastavení řízení (§ 469) a nařizoval podání žaloby (§ 470) spojuje s tím rozhodnutí, který z důstojníků justiční služby má vést hlavní přelíčení a který má zastupovat žalobu. Když nebyl dostatek justičních důstojníků, mohl příslušný velitel vedení přelíčení svěřit i tomu justičnímu důstojníku, který provedl vyhledávací řízení (§ 472), a za vojenského zástupce mohl ustanovit i důstojníka bojovnictva (§ 470). K hlavnímu přelíčení se scházel soudní sbor pojmenovaný »polní válečný soud«, který byl složen z justičního důstojníka jako vedoucího přelíčení a ze čtyř důstojníků bojovnictva (§§ 462, 463). Proti rozsudkům polních válečných soudů nebylo řádných opravných prostředků, ale k jejich pravoplatnosti bylo třeba potvrzení, o němž rozhodoval, šlo-li o rozsudek ukládající trest smrti, nejvyšší velitel u armády v poli, jinak sám příslušný velitel (§ 478). Před rozhodnutím o potvrzení odsuzujícího rozsudku byl příslušný velitel povinen dát žalovaného protokolárně vyslechnout, zda má proti rozsudku nějakou stížnost a jak ji odůvodňuje; při tomto výslechu mohl žalovanému přispět jeho obhájce. Měl-li příslušný velitel ještě po ruce nějakého justičního důstojníka, který nebyl účasten při hlavním přelíčení, vyžádal si jeho písemný právní posudek o správnosti rozsudku (§ 476). Na to rozhodl příslušný velitel o potvrzení. Potvrdil-li rozsudek, propůjčil mu tím pravoplatnost (§ 477), nepotvrdil-li, rozhodl nejvyšší velitel u armády v poli, zda má být rozsudek zrušen či vrácen příslušnému veliteli k potvrzení (§ 478). O výkonu, odkladu a přerušení trestu rozhodoval příslušný velitel (§ 480) a na něho mohl panovník přenést i právo promíjet nebo zmírňovat tresty milostí (§ 477). Stanné právo mohlo být v poli vyhlášeno pro jakékoli zločiny (§ 481). Stanný soud byl složen stejně jako polní válečný soud, ale při nebezpečí v prodlení mohl v něm justičního důstojníka nahradit důstojník bojovnictva, takže pak soudili důstojníci bojovnictva sami bez účasti právního odborníka. O potvrzení rozsudku stanného soudu rozhodoval příslušný velitel a mohl, bylo-li naň panovníkem přeneseno právo milosti, trest tímto soudem uložený zmírnit nebo prominout (§ 482). O mimořádných opravných prostředcích proti rozsudkům polních válečných soudů rozhodoval nejvyšší vojenský soud a odsouzenému bylo dáno právo do určité

doby žádat o mimořádnou obnovu trestního řízení nebo o podání zmateční stížnosti k zachování zákona (§ 483). Polního řízení se týkalo i ustanovení § 494, umístěné v osmadvacáté hlavě vojenských trestních řádů z r. 1912, které zmocnilo panovníka, aby pro trestní řízení proti válečným zajatcům a cizincům v době války vydal odchylná ustanovení o složení soudu a formách řízení.

Dne 1. července 1914 vešly vojenské trestní řády v účinnost¹¹⁾ a krátce nato se rozpoutala světová válka, která za svého více než čtyřletého trvání dala novým ustanovením o polním trestním řízení dostatečnou příležitost, aby ukázala svou praktickou cenu. Když v této válce došlo k obsazení rozsáhlých nepřátelských území, použil panovník zmocnění § 494 v. tr. ř. a vydal nejvyšším rozhodnutím ze 16. srpna 1917¹²⁾ odchylné předpisy pro trestní řízení proti válečným zajatcům a cizincům v obsazeném území; poněvadž pak veškeré obsazené území patřilo k poli a byly na něm v trestních věcech činny jen soudy polní, můžeme na tyto zvláštní předpisy hledět jako na součást ustanovení o polním trestním soudnictví. Podle nich měl v obsazeném území soudit válečné zajatce a cizince buď samosoudce nebo polní válečný soud tříčlenný nebo pětičlenný; samosoudce byl povolán soudit jejich přečiny a přestupky, tříčlenný polní válečný soud zločiny, na které byl podle trestních ustanovení, jichž se mělo použít, ustanoven žalář nejvýše pětiletý, pětičlenný polní válečný soud zločiny ostatní. Samosoudcem byl důstojník justiční služby, tříčlenný polní válečný soud byl složen z jednoho důstojníka justiční služby a z dvou důstojníků bojovnictva, pětičlenný polní válečný soud z dvou justičních důstojníků a z tří důstojníků bojovnictva.

Přehlížíme-li celkovou bilanci činnosti rakouských polních soudů za světové války, musíme říci podle pravdy, že zdolaly velké množství práce s poměrně malým personálem. Systém, pro který se rozhodla sedmadvacátá hlava vojenských trestních řádů, umožnil zřizovat i polní soudy velmi malé¹³⁾ a tím

¹¹⁾ Min. nař. č. 120/1914 ř. z. a č. 7734/1914 H. M.

¹²⁾ A. Schager-L. Kadečka: Das Militärstrafverfahren im Felde, III. Nachtrag, Wien, Hof- und Staatsdruckerei, 1918, str. 242 až 245.

¹³⁾ Soudy o dvou justičních důstojnících, kteří se střídali jako vyšetřovatelé, žalobci a vedoucí přelíčení tak, že vždy jeden z nich fungoval v téže trestní věci jako vyšetřovatel a vedoucí přelíčení a

podělit polními soudy i méně početné jednotky. Skutečně také byla síť rakouských polních soudů za světové války poměrně hustá. Proti tomu se však také objevily na této soustavě stránky stinné.

Tak především u velitelství velkých jednotek nezbývalo příslušnému veliteli dost času, aby se mohl zabývat všemi úkony, které zákon v polním trestním řízení svěřil do jeho rozhodovací moci. Vždyť měl ještě na starosti obsáhlou agendu organizační, operační, hospodářsko-správní, technickou, ba i civilní správu svého okrsku, a tak mu ani nezbývalo času na vyslechnutí referátu o každé fázi polního trestního řízení. V těchto nesnázích, zaviněných zákonem, si vypomáhali prací obtíženi příslušní velitelé buď tím, že písemnou plnou mocí přenášeli na justiční důstojníky méně významná rozhodování (tak na př. rozhodování o zavedení vyhledávacího řízení, o podání žaloby, o ustanovení vyšetřovatele, vojenského zástupce a vedoucího přelíčení, o svolání polního válečného soudu v trestním řízení proti osobám mužstva a o zavedení a provedení stanného řízení¹⁴)) nebo že jim prostě svěřovali faksimile svého podpisu pro taková rozhodnutí. Někde však soustředění tak významných práv v ruku příslušného velitele mělo neblahý vliv na věcnou stránku rozhodování. Příslušný velitel byl pánem žaloby i soudu a dokonce rozhodoval svrchovaně o oprávněnosti námitek odsouzeného proti rozsudku; nestranné stanovisko v každé z těchto funkcí by bylo těžkým úkolem i pro zkušeného právníka, natož pro velitele, který právnicky vzdělán nebyl a byl obtížen celou spoustou jiných významných věcí. K tomu ani poměr příslušného velitele k přiděleným justičním důstojníkům nebyl vždy ideální; tam, kde justičního důstojníka vedla svědomitá oddanost zákonům, viděl některý příslušný velitel, žijící po desítky let jen ve světě nadřízenosti a podřízenosti, svéhlavost a malicherný odpor. Ba některé příslušné velitele svedla moc jim propůjčená — ve spojení se snahou přispět ke zdárnému výsledku války — k pokusům vykonávat ne-

---

druhý jako žalobce; ten pak z nich, který měl vyšší hodnost nebo starší pořadí, byl kromě toho poradcem příslušného velitele ve věcech právních (justičním referentem).

¹⁴) Schager-Kadečka: *Das Militärstrafverfahren im Felde*, Wien, 1916, str. 165. K témuž I. Nachtrag, Wien, 1916, str. 51 a 52.

zákonný vliv na soudcovskou nezávislost; že k takovým pokusům skutečně došlo, o tom svědčí rozkaz vrchního armádního velitelství Pers. Nr. 1189/I. R. z 29. srpna 1917, vydaný po obnovení ústavního života v Rakousku na přání vídeňské poslanecké sněmovny a zrušující »všechna nařízení, vydaná snad v oblasti vojska v poli, která jsou způsobilá omezit soudcovskou nezávislost důstojníků justiční služby působících jako vojenští soudci a důstojníků bojovníctva přibraných k soudcovským úkonům, jakož i jiná snad vydaná nařízení, která by odporovala platným státním zákonům.«¹⁵⁾ Největší vadou však byla nedostatečná ochrana obviněného. Obviněný sice směl přednést proti rozsudku námitky, ba mohl k tomu použít i přispění svého obhájce, ale prvním činitelem, rozhodujícím o nich, byl sám příslušný velitel, tedy orgán bez soudcovské nezávislosti a nadto značně zúčastněný na řízení; tento velitel dokonce ani nepotřeboval své rozhodnutí o námitkách žalovaného odůvodňovat, a stačilo, když na rozsudek připsal potvrzovací doložku (§ 477). Jestliže však příslušný velitel námitky nezavrhl a rozhodl se rozsudek nepotvrdit, nedošlo k prozkoumání rozsudku u vyšší soudní stolice, nýbrž u nejvyššího velitelství u armády v poli (u vrchního armádního velitelství), kde příslušní referenti soudcovskou nezávislost neměli, nýbrž podléhali rozkazovací moci svého velitele.

Není divu, že v nevojenských kruzích neměla tato soustava dobrý zvuk a že i nemálo přispěla k neoblíbenosti celé vojenské justice a k pochybnostem o její skutečné nezávislosti. Námitky vzrostly, když vyšly najevo některé justiční omyly polní justice.

Dne 19. prosince 1918 rozhodovala o reformě vojenského trestního řízení dvě Národní shromáždění: Prozatímní Národní shromáždění Německého Rakouska a revoluční Národní shromáždění Československé republiky. Ortel rakouského Národního shromáždění dopadl celkem mírně: sice byla odklizená instituce příslušného velitele, ale zvláštní polní řízení bylo zachováno a jen reformováno tím, že byly z rozsudků polních soudů připuštěny stejné opravné prostředky

¹⁵⁾ Schager-Kadečka: Das Militärstrafverfahren im Felde, III. Nachtrag, str. 156.

jako z rozsudků soudů divisních.¹⁶⁾ Méně milosrdní byli zákonodárci českoslovenští, neboť zrušili kromě příslušného velitele¹⁷⁾ i celou sedmadvacátou hlavu vojenských trestních řádů, věnovanou polnímu trestnímu řízení, nahradivše ji stručným zmocněním veřejných žalobců, aby v poli směli v případech méně naléhavých odkládat konání hlavního přelíčení.¹⁸⁾ Tento až příliš radikální způsob řešení pochopíme, uvážíme-li tehdejší ovzduší. Jistě by bývalo správnější, když bylo rakouské polní řízení shledáno vadným, jednotlivé jeho vady napravit nebo celou jeho úpravu nahradit úpravou novou. Než při tehdejších kvasu nebylo na důkladnou reformu kdy.

Následky této chyby se projevily již za válečných operací na Slovensku r. 1919. Tehdy se zejména shledalo, že se soudy, zřízené u mobilní armády, nedají dobře řídit z ústřední justiční správy v ministerstvu národní obrany, a proto byli na Slovensko, na němž tehdy operovaly dvě armádní skupiny, vysláni dva zmocněnci ministerstva národní obrany, aby tam jeho jménem prováděli osobní přesuny u vojenské justice; jmenovali se »justiční referenti« a jeden byl přidělen u velitele západní skupiny Slovenska gen. Mittelhausera, druhý u velitele východní skupiny gen. Hennocque-a. Tito referenti dostávali od ministerstva národní obrany justiční personál k své dispozici a podělovali jím jednotlivé vojenské justiční úřady, jež ministerstvo národní obrany zřizovalo podle jejich návrhů. Na východním Slovensku používal gen. Hennocque též své diktátorské moci k přizpůsobení řízení potřebám polního vojska a vydal 16. června 1919 diktátorské nařízení, doplňující vojenský trestní řád ustanovením, že rozsudek smrti ve stanném řízení může být vykonán toliko na rozkaz velícího generála a že suspense trestu smrti může být tímto generálem povolena, aby se provinilci umožnilo odčinit zločin.¹⁹⁾

¹⁶⁾ Čl. I, čís. 7 a 35 zákona ze dne 19. prosince 1918, čís. 137 státního zák. K tomu viz G. Lelewer - R. Hecht: Die neuen militärstrafrechtlichen Gesetze, Wien, Manz, 1919.

¹⁷⁾ Čl. V zákona ze dne 19. prosince 1918, č. 89 Sb. z. a n.

¹⁸⁾ Čl. LX téhož zákona.

¹⁹⁾ Nařízení bylo zrušeno nařízením téhož diktátora ze 17. srpna 1919. Viz V. Kalousek: O vojenské diktatuře na Slovensku a Podkarpatské Rusi v letech 1919—1922, Právní obzor, XI, 1928, str. 287.

Zatím již ministerstvo národní obrany za účasti nejvyššího vojenského soudu připravovalo nový zákon o polním trestním řízení. Roku 1921 byla zákonná osnova hotova, a právě když návrat posledního habsburského panovníka do Maďarska podnítil u nás mobilisaci, byla nová osnova zákona o trestním řízení v poli dána do meziministerského připomínkového řízení. Než tehdy nebylo dosaženo o osnově dohody mezi resorty a ministerstvo národní obrany ji odvolalo.

Potom byla osnova v ministerstvu národní obrany několikrát přepracována a konečně, když bylo o její poslední úpravě znovu provedeno meziministerské připomínkové řízení, byla jako vládní návrh zákona o vojenském polním trestním řízení dne 19. března 1937 předložena Národnímu shromáždění k ústavnímu jednání.²⁰⁾ Při parlamentním jednání bylo na osnově provedeno několik menších změn²¹⁾ a konečným výsledkem byl zákon o vojenském polním trestním řízení ze dne 8. června 1937, který 23. června 1937 vyšel pod číslem 115 ve Sbírce zákonů a nařízení a téhož dne nabyl účinnosti. Od toho dne má náš právní řád zase vojenské polní trestní řízení.

Nový zákon o vojenském polním trestním řízení vsadil znovu do vojenských trestních řádů sedmadvacátou hlavu o původním počtu paragrafů, ale upravil v ní organizaci polního trestního soudnictví a polní trestní řízení podstatně jinak než zákonodárce rakouský. Nový zákon značně rozšířil ochranu práv obviněného v polním trestním řízení, ale nezapomněl ani na zájmy vojenské, jimž po některých stránkách poskytl více než starý vzor rakouský.

Pozoruhodné je, že nový zákon dovoluje zřizovat polní soudy i mimo pole, ba i v době míru. K tomuto vykročení z původní a vlastní domény polních soudů mohly vést zákonodárce některé vážné projevy v cizině o způsobu vedení budoucí války a některé válečné události z posledních desíletí. Roku 1907 se sice dohodli účastníci druhé haagské mezinárodní mírové konference, že nemá být zahajováno nepřátelství bez předchozího jasného ohlášení (vypovědění války nebo ultimata), ale dnes bohužel již nelze stavět na jistotě,

²⁰⁾ Tisk 851 poslanecké sněmovny z r. 1937.

²¹⁾ Tisk 880 poslanecké sněmovny z r. 1937.

že tato rytířská zásada bude vždy zachována. Našli se v některých státech obhájci neohlášeného náhlého přepadení, které by základy protivníkovy moci zničilo dříve, než by mohl pomyslet na odpor. Ba došlo již i ke skutečnému vpádu do cizího státu za popření válečného stavu, jinde opět byly na území cizího státu domácí nepokoje podporovány brannou mocí, takže nabyly rozsahu skutečné války. Po takových neblahých zjevech nemůže žádný stát vyloučit možnost, že bude nucen zahájit válečné operace před oddělením plní armády od armády zápolní, ba i v době míru, a proto byl náš zákonodárce prozíravý, když dovolil zřídit polní soudy v zápolí a v době, v níž není ani pole ani zápolí.

Ovšem mezi polním soudnictvím v poli a mezi polním soudnictvím mimo pole je i podle našeho zákona rozdíl, neboť první je pravidlem, druhé výjimkou. S polem je polní soudnictví spjato jako jeho nutný přívlastek (§ 452), kdežto mimo pole a v době, kdy pole není, smí být oblast polních soudů zřízena jen ve třech případech: za branné pohotovosti státu, po nařízení povolání k výjimečné činné službě podle § 27 branného zákona a za událostí opravňujících k mimořádným opatřením podle zák. č. 300/1920 Sb. z. a n. ve znění zák. č. 125/1933 Sb. z. a n. V prvních dvou případech smí zřídit oblast polních soudů ministr národní obrany, v třetím vláda za souhlasu presidenta republiky (§ 453).

A ještě jeden rozdíl je mezi polním soudnictvím válečným a mimoválečným. Neexistuje-li v době, kdy se zřizuje oblast polních soudů, hlava polní armády (hlavní velitel), omezí se polní soudnictví jen na nižší a vyšší polní soudy s příslušnými žalobními úřady, kdežto působnost vrchních polních soudů a vrchních polních prokurátorů převezme nejvyšší vojenský soud a generální vojenský prokurátor (§ 454).

V cizině byla projevena obava, že by se polních soudů, zřízených podle uvedených zásad v době míru, mohlo používat k ochraně demokratické státní soustavy, a bylo dodáno, že není těžko uhadnout, s které strany podle zákonodárcova názoru může takové ohrožení československé demokracie nastati.²²⁾ Má-li tato ne zcela jasně vyslovená námitka na mysli používání polních soudů v míru proti civilnímu obyva-

²²⁾ Zeitschrift für Wehrrecht, II, 1937, str. 82.

telstvu, přehlíží, že zavedení polního soudnictví znamená jen organizační a procesní změnu uvnitř vojenského soudnictví, ne však rozšíření vojenské soudní pravomoci a že podle § 95, odst. 5 ústavní listiny vůbec není dovoleno v době míru podrobit pravomoci vojenských soudů civilní obyvatelstvo. Budou tedy v míru polní soudy jen vnitřním opatřením vojenského organismu.

Neinformovanému čtenáři zákona o vojenském polním trestním řízení však vůbec může být nápadné, jak málo se zákon stará o osobní rozsah vojenské soudní pravomoci u polních soudů, neboť se — kromě stručného odkazu na platný právní stav²³⁾ — o něm nezmiňuje.

Než vysvětlení je prosté. Souběžně s přípravou zákona o polním řízení se daly přípravy k zákonu o obraně státu. Poněvadž pak se zákon o obraně státu musil dotknout vojenské soudní pravomoci, bylo uznáno za vhodné přemístit do něho i ty předpisy o řečené pravomoci, které byly původně umístěny v osnově zákona o polním trestním řízení, a tím se stalo, že zákon o polním trestním řízení od úpravy této pravomoci upustil vůbec. Pro oblast polních soudů bude mít z ustanovení zákona o obraně státu význam především § 130, jenž osoby, povolané k osobním úkonům a službou přidělené k armádě v poli, podřizuje vojenským soudům pro všechny činy spáchané za tohoto přidělení, dále třetí odstavec § 128, který pro dobu války pro některé těžké obecné zločiny podřídil občanské osoby vojenským soudům v územní části, v níž krajský soud vykonávající trestní pravomoc svou činnost pro válečné události zastavil, a pak i čtvrtý odstavec téhož paragrafu, týkající se vojenské soudní pravomoci nad pachateli, kteří spáchali čin za války v cizí zemi v oblasti, obsazené československým nebo spojeneckým vojskem, nebo kteří tam byli dopadeni.

Větší pozornosti se v zákoně o polním řízení dostalo vojenské kázeňské a četnické disciplinární pravomoci, jimž dal § 455 pro oblast polních soudů stejný věcný rozsah, jako má podle § 20 v. tr. ř. věcná příslušnost soudů brigádních,²⁴⁾

²³⁾ § 453, posl. odst.

²⁴⁾ Podle § 20 v. tr. ř. rozhodují brigádní soudy o přečinech a přestupcích, na které je podle trestních sazeb, jichž má být použito, uloženo nejvýše šestiměsíční vězení se ztrátou hodnosti nebo bez ní

ba přesně vzato, rozsah o něco málo ještě větší.²⁵⁾ Podle vládní důvodové zprávy²⁶⁾ byla příčinou tohoto rozšíření trestní moci vojenských a četnických představených jednak skutečnost, že již podle platného právního stavu jsou v poli přípustné citelnější tresty než v poměrech normálních,²⁶⁾ jednak zájem na rychlém vyřízení poklesků.

Zajímavá je organizace polního soudnictví.

Místo jednotných polních soudů rakouského vzoru, příslušných pro všechny druhy trestných činů, předvídá nový zákon tři stupně polních soudů: polní soudy nižší, polní soudy vyšší a polní soudy vrchní (§ 456). Zdůrazniti třeba, že mezi těmito soudy není soudů s rozhodovací kompetencí soudů brigádních, neboť před nejnižší stupeň polních soudů (před nižší polní soudy) patří již všechny trestné činy, na které zákon jako hlavní trest určuje vězení nebo žalář do pěti let nebo trest na penězích nebo trest odnětí vojenské hodnosti (§ 458). Soudy s rozhodovací pravomocí brigádních soudů pokládal zákonodárce za zbytečné pro oblast polních soudů, poněvadž mohl očekávat, že tam trestné činy, patřící do jejich pravomoci, vyřídí skoro vždy kázeňští a disciplinární představení. Pro vyšší polní soudy zbylo rozhodování o trestných činech, na které je stanoven trest na svobodě převyšující pět let nebo trest smrti, a pak rozhodování o odvoláních z rozsudků nižších polních soudů (§ 459). Konečně vrchní polní soudy mají vyřizovat odvolání z rozsudků polních soudů vyšších (§ 460). Jak viděti, měl zákonodárce na mysli co možná velkou decentralisaci polních soudů, chtěje tím umožnit, aby bylo lze lehce dosáhnout jak polních soudů

---

nebo toliko odnětí hodnosti nebo jen trest peněžitý, pokud ovšem zvláštním zákonem není přečin přikázán soudu divisnímu.

Proti tomu § 455 dovolil v oblasti polních soudů vyříditi kázeňsky (disciplinárně) vedle vojenských přečinů i obecné přečiny a soudní přestupky, na které je v zákoně jako hlavní trest stanoven trest na svobodě nepřesahující šest měsíců nebo trest na penězích nebo trest odnětí vojenské hodnosti.

²⁵⁾ Rozsah zvětšený o přestupky a přečiny trestané vězením do šesti měsíců, které patří divisním soudům buď podle zvláštního zákonného předpisu nebo pro možnost připojení k vězení trest peněžitý.

²⁶⁾ Podle § 4. odst. 7 zák. čís. 154/1923 Sb. z. a n. ve znění vyhlášky č. 65/1935 Sb. z. a n. mohou v poli všichni kázeňští představení ukládat tresty na svobodě v dvojnásobné výměře jinak přípustné a poddůstojníci tam mohou být zbaveni hodnosti bez výstražného řízení. Totéž platí podle čl. 44 a 48 Zatímního kázeňského řádu z r. 1919 i v disciplinárním právu četnickém.

rozhodujících v instanci první, tak i polních soudů odvolacích.

U všech stupňů polních soudů svěřil zákon rozhodování tříčlenným soudním sborům a u nižších polních soudů kromě toho též samosoudcům. V soudních sborech podíl právníkého živlu stoupá se stupněm soudu; u nižšího polního soudu je v tříčlenném soudním sboru jen jeden důstojník justiční služby (§ 462), u vyššího polního soudu dva (§ 464) a u vrchního polního soudu jsou důstojníky justiční služby všichni tři členové (§§ 465, 461). Jediný justiční důstojník rozhoduje u nižšího polního soudu jako samosoudce, je-li na trestný čin v příslušném zákonném předpise jako hlavní trest stanoven trest na svobodě nepřesahující jeden rok nebo trest peněžitý nebo trest odnětí vojenské hodnosti, anebo je-li sice určen delší trest na svobodě, ale žalobce navrhne, aby byl jako hlavní trest uložen jen trest na svobodě nepřesahující jeden rok (§ 463). Smí tedy samosoudce u nižšího polního soudu ukládat kromě peněžitých trestů a odnětí vojenské hodnosti tresty na svobodě až do jednoho roku, tříčlenný nalézací soud u nižšího polního soudu tresty na svobodě až do pěti let a tříčlenný nalézací soud u vyššího polního soudu tresty těžší.

Jak bude rozvrstvena kriminalita v oblasti polních soudů, je těžko předvídati, ale tolik lze říci, že hlavním úkolem vyšších polních soudů jako soudů první stolice bude souditi zločiny hrdelní, že z ostatních trestních případů velká většina spadne do rozhodovací moci polních soudů nižších a z nich zase podstatnou část vyřídí samosoudci.

Administrativně mají všechny polní soudy tvořit samostatný celek, jenž bude patrně spravován zvláštním odborným oddělením u hlavního velitelství. Jiným velitelům nebudou polní soudy podřízeny ani ve věcech soudní správy, nýbrž budou nižší polní soudy podléhat polním soudům vyšším a vyšší polní soudy polním soudům vrchním (§ 457). Ovšem velitel, u něhož bude polní soud zřízen, bude řídit stanoviště soudu (§ 457), ale z toho nevzejdou pro něho v poměru k soudu žádná mocenská oprávnění. V tom je značný rozdíl od staré rakouské úpravy a zároveň záruka, že polní soudy budou skutečně nezávislé.

Jiný je poměr žalobců k velitelům, neboť zákon podřizuje polní prokurátory těm velitelům, u nichž budou příslušné

polní soudy zřízeny (§ 467). Bude tedy mít velitel vůči svému polnímu prokurátoru asi takové postavení, jaké má v mírovém řízení vojenský prokurátor k svému funkcionáři nebo generální vojenský prokurátor k vojenskému prokurátoru.²⁷⁾ To znamená, že velitel nebude povinen rozhodovat o stíhacích úkonech (jako starý příslušný velitel rakouský), nýbrž polní prokurátor bude zavádět vyhledávací řízení, uvalovat vyšetřovací vazbu nebo podávat žalobu sám ze své moci, ale dá-li mu velitel po této stránce nějaký příkaz, bude jím žalobce vázán, ačli tu nebudou okolnosti, které by činily rozkaz nezávazným podle všeobecných vojenských zásad.²⁸⁾ Pro velitele znamená tato moc nad žalobcem, že bude mít příležitost se informovat o všech fázích řízení, ale nadto i možnost vykonávat v mezích zákona vliv na žalobní úkony a tím zajišťovat respektování vojenských zájmů polním prokurátorem. S obecnými zásadami není toto podřízení v rozporu, protože žalobce není orgánem moci soudcovské, nýbrž správním orgánem, podléhajícím tak jako tak principu subordinačnímu.

Rozdělení polních žalobních úřadů se připíná k organizaci polních soudů. U nižších polních soudů budou žalobci nižší polní prokurátoři, u vyšších polních soudů vyšší polní prokurátoři a u vrchních polních soudů vrchní polní prokurátoři. Všichni polní prokurátoři a jejich náměstci musejí být důstojníky justiční služby, ale při hlavním přeličení u nižšího polního soudu smí v nutných případech jako žalobce vypomoci kterýkoli důstojník (§ 468).

Řízení u polních soudů bude v podstatě takové jako řízení mírové, a to u nižšího polního soudu stejné jako u soudu brigádního a u vyššího polního soudu stejné jako u soudu divisního (§ 456). Ovšem v zájmu urychlení řízení a úspory personálu je tu několik odchylek; tak na př. k podání znaleckého posudku postačí jak u nižšího, tak i u vyššího polního soudu znalec jediný a ohledání i pitvu mrtvoly může provést i jen jeden lékař; obhájcem může být i důstojník, který nepatří do stavovské skupiny justiční služby, ale u vyš-

²⁷⁾ Viz § 34 vl. n. č. 157/1928 Sb. z. a n.

²⁸⁾ Viz čl. 55 předp. A-I-1, § 158 v. tr. z. a str. 43 až 68 mé knihy »Vojenská podřízenost a její trestní ochrana« (Praha, vlastní náklad 1934).

šího polního soudu musí být práva znalý;²⁹⁾ důstojník justiční služby, který byl vyšetřujícím soudcem, může být v případě nezbytnosti v téže věci členem nalézacího soudu i u polního soudu vyššího (§ 473). Procesní lhůty se zkracují (§ 475).

K odsuzování vinníka, nepřítomného při hlavním přelíčení, nezaujalo nové polní řízení stanovisko tak odmítavé jako vojenské trestní řízení mírové (§ 278), nýbrž si vzalo za vzor spíše trestní řízení civilní (§ 427 tr. ř. z r. 1873 a zák. č. 8/1924 Sb. z. a n.), od něhož se však odklonilo v tom, že nedařo odsouzenému proti rozsudku, vydanému za jeho nepřítomnosti, právo odporu (§ 476).

Hlavní novotou proti starému rakouskému vzoru jsou však řádné opravné prostředky v polním řízení. Nový zákon totiž dává oběma stranám právo napadat rozsudky polních soudů první stolice odvoláním. V zájmu rychlé pravoplatnosti a vykonatelnosti rozsudku jsou sice lhůty při tomto opravném prostředku zkráceny³⁰⁾ a řízení zjednodušeno, ale náhradou za to je oběma stranám dáno plné odvolání, tedy právo napadat rozsudky nižších i vyšších polních soudů nejen pro zmatečnost a pro výrok o trestu, nýbrž i co do viny. O odvolání jedná polní odvolací soud jen v sedění neveřejném, kterého se u vyššího polního soudu účastní vyšší polní prokurátor a u vrchního polního soudu vrchní polní prokurátor; žalovaný nemá k odvolacímu jednání přístup, obhájce jen k sedění, v němž se přednášejí nové průvodní prostředky (§ 477). Rozhodnutí odvolacího soudu je konečné (§§ 477, 352).

Za války se arci může stát, že bude někdy třeba trestů okamžitých a že poměry nesnesou ani takové oddálení pravoplatnosti rozsudku a výkonu trestu, jaké bude spojeno s polním odvolacím řízením. V takových případech je ovšem jediným východiskem vyloučení odvolání. Těmto mimořádným požadavkům vyhovuje nový zákon jinak u přečinů, jinak

²⁹⁾ Zvláštní ustanovení § 36 b) zákona na ochranu republiky (ve znění zák. č. 130/1936 Sb. z. a n.), omezující výběr obhájců ve věcech vojenské zrady, jakož i ve věcech nepřekažení a neoznámení vojenské zrady, převzal zákon i do řízení polního, vyloučiv však z jeho dosahu přečin vojenské zrady.

³⁰⁾ Lhůta pro ohlášení odvolání a pro odpověď na ně na jeden den, lhůta pro provedení odvolání na tři dny.

u zločinů. U přečinů zmocňuje zákon ministra národní obrany, aby směl z důvodů udržení vojenské kázně nebo bezpečnosti vojska nebo veřejného klidu a pořádku na dobu nutné potřeby vyloučit odvolání v části oblasti polních soudů, v níž uzná toto opatření za nutné (§ 477). U zločinů je potřebnou odpomocí stanné právo, o kterém se stane zmínka později.

Kromě toho již podstata věci vylučuje odvolání, byli-li rozsudek vydán v části oblasti polních soudů obklíčené nepřitelem, v níž není polního soudu vyšší instance (§ 477).

Trestní příkaz je v polním řízení dovolen za týchž podmínek jako v řízení mírovém, ale horní mez trestů, jež lze jím ukládat, je tu značně zvýšena³¹⁾ (§ 478).

Dokud není trestní řízení pravoplatně skončeno, zůstává podle nového zákona velitel, u něhož je zřízen polní soud první stolice, v pozadí a zasahuje do řízení jen skrze svého polního prokurátora, jenž pokyny svého představeného neprozrazuje a na venek vydává za projev své vůle i opatření a rozhodnutí, k nimž dostal rozkaz od svého velitele.

Avšak po pravoplatnosti odsouzení se situace mění a řečený velitel vystupuje z dosavadního přitímní jako odpovědný pán nad výkonem trestu. K vykonání trestu dochází jen z jeho nařízení, jemu náleží tresty odkládati a přerušovati. Tu dochází k znovuzrození příslušného velitele. Právo velitele odkládati a přerušovati tresty na svobodě je neomezené a sahá při odkladu dále než pravomoc ministra národní obrany v řízení mírovém (§ 479). Toto právo nad výkonem trestu tu zřejmě prýští z moci velitelské, a proto se při jeho užívání uplatní především zřetele vojenské. Tak patrně k nařízení výkonu trestu nedojde, kde bude na výkonu služby záležet více než na odpykání trestu. Zejména bude vhodný odklad trestu na svobodě u provinilců, kteří se budou dopouštět trestných činů jen proto, aby trestní vazbou ušli bojovým akcím nebo jiným úkonům, spojeným s osobním nebezpečím. Právě proto zdůrazňuje nový zákon, že k odkladu nebo přerušování trestu není třeba žádosti odsouzeného a že vojenským osobám v činné službě a osobám, jejichž pracovních sil je třeba v zájmu obrany státu, může velitel

³¹⁾ Ze sedmi dní na tři měsíce a z 500 Kč na 10.000 Kč.

povolit odklad nebo přerušeni trestu na dobu neurčitou (§ 479).

Právo milosti, které míval soudní pán za řízení inkvisičního a které bylo za světové války v rakouském polním řízení dovoleno přenést na příslušného velitele, novému pánu trestů svěřeno nebylo z obavy, že by to mohlo být proti ústavě, která právo milosti dává jen presidentu republiky a o možnosti je přenést na jiné činitele zmínky nemá. Proto bude třeba v polním řízení návrhy na udělení milosti předkládat skrze ministra národní obrany presidentu republiky. Ovšem velitel, u něhož bude zřízen soud, jenž rozhodoval v první instanci, bude míti jako pán nad výkonem trestu právo veta ve věcech milosti a bude oprávněn, neshledá-li omilostnění vhodným, naříditi výkon trestu.³²⁾ U trestu smrti je úprava potud odchýlná, že je právo veta vyhrazeno tomu veliteli, u kterého bude zřízen vrchní polní soud, a v obklíčené oblasti, nemající takového soudu, nejvyššímu veliteli oblasti (§ 480).

Stanné právo je stará vojenská instituce; podle Lüniga³³⁾ dostalo své jméno proto, poněvadž předseda ani přísedící nesměli po celé stanné řízení usednout, nýbrž musili vyřídit celou věc stojíce v kruhu. Dnes se již nepředpisuje, aby členové stanného soudu stáli při stanném řízení, ale požaduje se aspoň, aby se řízení před stanným soudem konalo, je-li to možné, bez přerušeni a aby netrvalo déle než třikrát čtyřicet hodin³⁴⁾ (§ 441).

Kromě rychlosti však charakterisuje stanné řízení i drakonická přísnost; odsouzení sice musí být jednomyslné, ale u pachatelů starších dvaceti let je zpravidla³⁵⁾ jediným trestem smrt (§ 444).

Podmínkou stanného řízení je vyhlášení stanného práva a spáchání zločinu, zahrnutého vyhláškou, po vyhlášení. Za bývalého mocnářství bylo v některých případech možno

³²⁾ Tisk 851 posl. sněm. z r. 1937, str. 25.

³³⁾ Ch. Lünig: Corpus iuris militaris, Lipsko, 1723, str. 1414.

³⁴⁾ Podle § 438 v. tr. ř. může ovšem vojenský prokurátor před podáním návrhu na zavedeni stanného řízení konat pátrání, které se však nesmí protáhnout přes osmačtyřicet hodin.

³⁵⁾ Trest smrti může stanný soud z důležitých důvodů nahraditi trestem na svobodě u osob méně zúčastněných jen tehdy, když je výkonem trestu smrti na jedné nebo několika nejvíce trestuhodných osobách dán potřebný odstrašující příklad na obnovení pokoje a pořádku (§ 444).

konati stanné řízení, i když stanné právo vyhlášeno nebylo,³⁶⁾ ale naše novela k vojenskému trestnímu řádu z r. 1918 tuto možnost odstranila (čl. LII). Zločiny, pro které je dovoleno vyhlásit stanné právo, jsou dnes vypočteny v §§ 433 až 435 v. tr. ř. a v § 24 zák. č. 82/1935 Sb. z. a n. o ochraně a obraně proti leteckým útokům.

V poli mohou však válečné události u kteréhokoli zločinu podnítit tak nebezpečné šíření, jaké si v mírových poměrech těžko dovedeme představit. Tu musí pomoci stanný soud, nechceme-li remeduru ponechat krutému právu válečné nouze. Proto správně učinil zákon o polním řízení, když v oblasti polních soudů dovolil hlavnímu veliteli a s jeho zmocněním i velitelům nižším, aby směli vyhlásit stanné právo pro všechny zločiny (§ 481).

Proti tomu zase je krutost stanného práva v oblasti polních soudů zmírněna zmocněním velitele, u něhož je zřízen stanný soud, aby směl trest smrti odložit, když pokládá pachatele za hodna milosti (§ 481). Tohoto oprávnění zajisté velitel užije, když shledá, že k dosažení odstrašujícího účinku postačí, uvede-li se rozsudek smrti vojskům ve známost, aniž se trest smrti skutečně vykoná.

Po pravoplatnosti rozsudku může zasáhnout do řízení ještě jeden významný činitel, a to nejvyšší vojenský soud, neboť jemu přísluší rozhodovat o zmateční stížnosti k zachování zákona podané proti rozsudkům, usnesením a postupu všech polních soudů, pak o řádné a mimořádné obnově polního trestního řízení (§§ 482, 483, 451). Ponecháním těchto oprávnění nejvyššímu vojenskému soudu se vyjadřuje jeho nadřaděnost i nad polními soudy a zaručuje se, že bude polní trestní řízení objektivně přezkoumáno soudem zkušeným a od bitevní vřavy vzdáleným. Stejně jako v mírovém řízení podává i tu zmateční stížnost k zachování zákona a návrh na mimořádnou obnovu řízení generální vojenský prokurátor, ale odsouzený má zde výslovně přiznáno právo žádat generálního vojenského prokurátora o vznesení těchto mimořádných opravných prostředků a dostati na svou žádost vyřízení. Žádost odsouzeného za mimořádnou obnovu polního trestního řízení je však časově omezena (§§ 482, 483).

³⁶⁾ Viz §§ 147, 148, 161 až 164, 255, 259, 262, 264, 307, 322 v. tr. z. z r. 1855.

Tak vypadá v hrubých rysech polní vojenské trestní řízení podle našeho zákona č. 115 z r. 1937.

Porovnáme-li dílo našich zákonodárců s polními procesy jiných států, shledáme, že je naše dílo svérázné a hodně odlišné od cizích vzorů. Tak na př. jsme snad jediný stát, který důsledným prováděním decentralisace polního soudnictví dospěl ke třem stupňům polních soudů. Druhou zvláštností našeho polního řízení je štedrost v poskytnutí řádných opravných prostředků, spojená se zárukami nestranného soudcovského rozhodování o nich. Tím se lišíme jak od států, které v polním řízení řádné opravné prostředky nedovolují,³⁷⁾ tak i od států, které je sice připouštějí, ale buď důvody pro podání jich silně omezují³⁸⁾ anebo dokonce rozhodování o nich svěřují velitelům.³⁹⁾

Není sporu, že nový zákon prozrazuje pečlivou snahu zákonodárců, aby zájem armády na účinné ochraně kázně byl uveden v soulad se zájmy postižených jednotlivců na spravedlivém vyřešení každého případu, a lze doufat, že vynutí-li si snad události uplatnění vojenského polního trestního řízení, toto zákonodárné dílo ve své praktické zkoušce dobře obstojí.

Státní tajemníci.

JUDr. J o s e f H o f f m a n n, vrch. odb. rada.

Zájem veřejnosti byl v poslední době upoután zprávami v denním tisku, jež — v souvislosti s chystanou rekonstrukcí vlády — uvedly opět na přetřes otázku zavedení instituce státních tajemníků i u nás.

O věci se sice u nás dosti již psalo, avšak spíše s hlediska politického. Neuškodí snad tedy i tato úvaha, psaná sine ira et studio čistě s hlediska právní stránky tohoto problému. Pro porozumění právním závěrům je ovšem nutno předeslati historický úvod, objasňující vznik této instituce v cizině a snahy, jež v této věci projevovaly se až dosud u nás.

³⁷⁾ Jako na př. vojenský trestní soudní řád německý z r. 1898 ve znění podle vyhlášky z r. 1936 nebo vojenský trestní řád polský z r. 1936.

³⁸⁾ Jako na př. francouzský zákon o vojenském soudnictví z r. 1928.

³⁹⁾ Jako na př. bulharský vojenský soudní zákon z r. 1889.